

INTERNATIONAL ASSOCIATION
RAZI
FOR MEDICINE & PSYCHOTHERAPY

UNIVERSITÄT
FREIBURG KLINIKUM

Philipps
Universität
Marburg

PSYCHOLOGISCHES INSTITUT
ERIKS S. S. KLINIKUM
University of Applied Sciences
Department of Psychosomatic
Medicine & Psychotherapy

چهارمین کنفرانس بین‌المللی روان‌تنی

ارزیابی و مداخلات روانشناختی در اختلالات روان‌تنی
اعتیاد و اختلالات روان‌تنی

۲۶ تا ۲۸ مهر ۱۳۹۱

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد بر اساس بحران هویت، میزان پرخاشگری و مکانیزم‌های دفاعی در دانشجویان

محمد ترکمان^۱ - الهام آزادنام^۲ - مرضیه گرایبی^۳ - معصومه وصالی ناصح^۴

چکیده

یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد، جوانانی که سازگاری کمتری دارند، با مشکلات بسیاری از قبیل گرایش به اعتیاد روبرو هستند. از عوامل موثر در سازگاری جوانان، بحران هویت، میزان پرخاشگری و انواع سبک‌های دفاعی مورد استفاده در آنان است. این پژوهش با هدف تعیین ارتباط بین بحران هویت، میزان پرخاشگری و سبک‌های دفاعی با گرایش به مصرف مواد در دانشجویان انجام شد. بدین منظور طی یک پژوهش توصیفی-همبستگی، ۱۵۰ دانشجو (۷۱ دختر و ۷۹ پسر) با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس از بین کلیه دانشجویان دانشگاه‌های شیراز و همدان انتخاب و توسط پرسشنامه‌های گرایش به اعتیاد (دهکردیان، ۱۳۸۰)، بحران هویت (احمدی، ۱۳۷۶)، پرخاشگری (ساعتچی و همکاران، ۱۳۸۹) و سبک‌های دفاعی (آندروز، سینگ و بوند، ۱۹۹۳)، مورد ارزیابی قرار گرفتند. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش همبستگی پیرسون و آزمون t مستقل و رگرسیون چندمتغییری، نشان داد که بین گرایش به اعتیاد با میزان بحران هویت، میزان پرخاشگری و سبک‌های دفاعی رشد نیافته همبستگی مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0/05$). همچنین بین دختران و پسران از نظر میزان گرایش به مصرف مواد تفاوت معنادار وجود داشت، بطوری که پسران بیشتر به مصرف مواد گرایش داشتند ($p < 0/05$). از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر عدم تفاوت معنادار بین دختران و پسران در میزان بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی مورد استفاده بود ($p > 0/05$). نتایج مطالعه حاضر بر اهمیت نقش بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی رشد نیافته، در گرایش به مصرف مواد در دانشجویان تاکید می‌کند.

واژه‌های کلیدی: اعتیاد، گرایش به مصرف مواد، هویت، پرخاشگری، سبک دفاعی

^۱ نویسنده مسئول: کارشناس ارشد روانشناسی بالینی: m.torkamanav@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، مدرس دانشگاه جامع علمی-کاربردی

^۳ کارشناس روانشناسی عمومی

^۴ کارشناس روانشناسی عمومی

Prediction of tendency to substance abuse on the basis of identity crisis, aggression and defense mechanisms in university students

Abstract

Researches show that young people who have less adjustment, are facing with many problems such as trends to addiction. Effective factors in young people's adjustment are identity crisis, aggression and defense mechanisms. The aim of the current study was to determine the relationship between identity crisis, aggression and defense mechanisms with trends to substance abuse in university students. So during a descriptive-correlational research, data from 150 students (71 females and 79 male) with samples available among students of university Shiraz and Hamadan were collected, and by tendency to drug abuse questionnaire (Dehkordian, 1380), identity crisis questionnaire (Ahmadi, 1376), aggression questionnaire (Saatchi & et al, 1389) and Defense Style Questionnaire (Andrews, Singh & Bond, 1993) were evaluated. Data by multi-variable regression, Pearson correlation and independent t-test analyzed that indicated between tendency to substance abuse with the identity crisis, aggression and immature defense mechanisms have a significant positive correlation ($p < 0.05$). Also between females and male was a significant difference in tendency to substance abuse, that boys had more tendency to use substance abuse ($p < 0.05$). The current study hasn't found any significant difference between females and male in the identity crisis, aggression and defense mechanisms ($p > 0.05$). The results of the current study emphasize identity crisis, aggression and immature defense mechanisms in tendency to substance abuse in the students are so important.

Keywords: addiction, tendency substance abuse, identity, aggression, defense mechanisms

مقدمه

جوانان در هر کشوری به لحاظ تحرک اجتماعی و بالندگی نقش محوری را در توسعه همه جانبه ایفا می‌کنند. برای رسیدن به اهداف توسعه و پیشرفت کشور شناسایی مسائل و مشکلات پیش رو جوانان از اهمیت زیادی برخوردار است. در این راستا شناسایی جوانان در معرض خطر سوء مصرف مواد^۱ (با گرایش مثبت نسبت به مصرف مواد) و سایر رفتارهای پرخطر باید از دغدغه‌های اساسی متولیان تعلیم و تربیت باشد. سوء مصرف مواد و اعتیاد که به حق در میان مردم به بلای خانمان سوز شهرت یافته است، امروزه به یکی از دغدغه‌های بزرگ جوامع بشری تبدیل شده است. تمامی صاحب نظران و متخصصان اعتیاد در این نکته اتفاق نظر دارند که اعتیاد و سوء مصرف مواد را باید یکی از بارزترین مشکلات زیستی-روانی-اجتماعی^۲ دانست (موسسه ملی سوء مصرف مواد^۳، ۲۰۰۷). براساس آمارهای موجود در خصوص جمعیت جوان ۱۵ تا ۲۹ سال کشورهای جهان و درصد جمعیت جوان از کل جمعیت، ایران با ۳۱/۲ درصد دومین کشور جهان بعد از کشور اردن (با ۳۲/۹ درصد) است (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱). این در حالی

^۱ Abuse Drug

^۲ Bio psychosocial

^۳ National Institute of Drug Abuse (NIDA)

است که، آمارها نشانگر افزایش چشمگیری میزان مصرف مواد در بین جوامع مختلف به ویژه در میان نوجوانان و جوانان در دهه‌های اخیر است (ملچیور، چاستنگ و گلدبرگ^۱، ۲۰۰۷). بنابراین تأکید صرف بر روش‌های پیشگیری سنتی پاسخگوی مشکلات امروزی نیست و در خصوص سوء مصرف مواد امروزه نیازمند مداخلات پیشگیری وسیعی داریم. در این راستا و به منظور پیشگیری مؤثر به نظر می‌رسد که شناخت و درک علل رفتار ضروری است. به واقع ماهیت پیچیده مشکلات مرتبط با اعتیاد، ضرورت بکارگیری شیوه-های پژوهشی چندبعدی و سازمان یافته در این خصوص را نشان می‌دهد. بنابراین پژوهش‌های که بتواند عوامل مؤثر بر اعتیاد را در یک سطح وسیع کنترل و مطالعه کند، بیشتر راهگشا خواهد بود (اکبری زردخانه، رستمی و زارعان، ۱۳۸۷). از میان عللی که به نظر می‌رسد در سوء مصرف مواد نقش داشته باشد بحران هویت^۲، پرخاشگری^۳ و سبک‌های دفاعی^۴ است که در پژوهش حاضر به نقش آنها پرداخته شده است.

هویت^۵ بصورت دارا بودن یک احساس پایدار و منسجم از اینکه من که هستم و که باید باشم، تعریف شده است. به کمک هویت است که افراد به تعریفی از خویش می‌رسند که اگر این تعریف با واقعیت اجتماعی آنها در تعارض باشد، حالت‌های چون عدم پختگی، فشار روانی و مشکلات رفتاری تجربه می‌کنند. وجود این رفتارها در سال‌های پایانی نوجوانی و اوایل جوانی از نظر بسیاری از روانشناسان نشان دهنده تلاش طبیعی افراد به منظور پیدا کردن یک تعریف از خود و به عبارت دیگر هویت یابی می‌باشد (شکرکن، امیدیان، نجاریان و حقیقی، ۱۳۸۰). از مفاهیم مرتبط با هویت در نظریه اریکسون، بحران^۶ و تعهد^۷ است. بحران به دوره‌ای از پرسشگری، بررسی و آزمایش نقش‌ها و آرمان‌های مختلف اطلاق می‌شود و تجربه آن برای دستیابی به هویت، اجتناب پذیر دانسته شده است (آدامز، بنیون و هو^۸، ۱۹۸۹؛ به نقل از سماوی و حسین چاری، ۱۳۸۸). از آنجا که نوجوانی زمان تجربه کردن و انتخاب‌های شخصی بوده، هویت شخصی در این زمان شکل می‌گیرد، جوانان و نوجوانان در برابر مصرف مواد و رفتارهای پرخطر، بسیار آسیب پذیر هستند (راتمن بروس، میلر، کوپمن، هایگنر و سلفرینگ^۹، ۲۰۰۲). در این راستا بیشاپ، ویسگرام، هولکو و ولر-آندرسون^{۱۰}، (۲۰۰۲) رابطه خطی معکوس و اعتیاد را بین پیچیدگی پایگاه هویت و نمره‌های دانشجویان در آزمون مصرف الکل گزارش کرده‌اند. سماوی و حسین چاری (۱۳۸۸) نیز بین هویت پراکنده و سوء مصرف مواد مخدر رابطه مثبت یافتند. از دیگر متغیرهای که به نظر میرسد بر گرایش به مصرف مواد مخدر، تاثیر گذار باشد، پرخاشگری است.

^۱ Melchior, Chastang, Guldberg

^۲ Identity crisis

^۳ aggression

^۴ Defense mechanism

^۵ Identity

^۶ crisis

^۷ commitment

^۸ Adams, Bennion & Huh

^۹ Rotheram-Borus, Miller, Koopman, Haignere & Selfring

^{۱۰} Bishop, Weisgram, Holleque & Wheeler-Anderson

پرخاشگری را در حالت کلی عبارت می‌دانند از، رفتاری که به قصد صدمه و آسیب رساندن به فرد یا چیزی صورت می‌گیرد. دامنه رفتارهای پرخاشگرانه می‌تواند شامل لگد زدن، گاز گرفتن، تحقیر، توهین، فحاشی، تجاوز به حقوق دیگران باشد؛ به عبارت دیگر هرگونه رفتار فیزیکی و کلامی که منجر به رنجاندن و آزار دیگران شود و بصورت عمدی صورت گیرد، جزئی از رفتارهای پرخاشگرانه می‌باشد (رایینز^۱، ۱۹۹۹، به نقل از دوستی، نظری، روستایی و شریف آرا، ۱۳۹۱). جف^۲ (۲۰۰۵) در بررسی رابطه بین پرخاشگری و مصرف مواد افیونی نتیجه گرفت که پرخاشگری با برخی از مواد افیونی همبستگی مثبت دارد. ایپستن، بوتوین، دیاز، ویلام و گرiffin^۳ (۲۰۰۰) در تحقیقی ۵۱۷ نوجوان را مورد بررسی قرار دادند؛ نتایج نشان داد که پرخاشگری و رفتارهای ناسازگارانه با شروع مصرف مواد ارتباط دارند. در یک مطالعه داخلی نیز، فتحی و مهرابی زاده هنرمند (۱۳۸۶) نشان دادند، میزان پرخاشگری در افراد معتاد بالاتر از افراد غیرمعتاد است. همچنین این پژوهش نشان داده شد پرخاشگری در کنار متغیرهای افسردگی، هیجان خواهی، سبک‌های دلبستگی و وضعیت اقتصادی-اجتماعی پیش بین وابستگی به مواد هستند.

از دیگر متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش که یکی از مهمترین مولفه‌های شخصیت نیز می‌باشد، مکانیزم‌های دفاعی است. مکانیزم‌های دفاعی امروزه به دلیل اهمیت ویژه‌ای که در مفهوم پردازش اختلال‌های روانی و درمان آنها از دیدگاه روان پویایی دارند، مورد توجه بالینی و پژوهشی خاص قرار گرفته‌اند (افضلی، فتحی آشتیانی و آزادفلاح، ۱۳۸۷). مکانیزم‌های دفاعی مجموعه عملیاتی هستند که ارگانسیم برای محافظت از خود در مقابل تکانه‌ها و عواطف انجام می‌دهد. مکانیزم‌های دفاعی به عنوان دسته‌ای از عملیات ذهنی تعریف شده است که افکار، تکانه‌ها و آرزوهای غیر قابل قبول را به منظور حفاظت افراد از اضطراب فراینده، برای افزایش عزت نفس یا برای حفاظت از یکپارچگی خود، بیرون از حوزه هوشیاری فرد نگه می‌دارد (فروید^۴، به نقل از قنبرلو، سلگی و حیدری حیدری نسب، ۱۳۹۱). با مطرح شدن مکانیزم‌های دفاعی در ادبیات پژوهشی، تقسیم بندی‌های مختلفی از آن ارائه شده است. یکی از این تقسیم بندی‌ها، مکانیزم‌های دفاعی را بصورت طیفی از رشد یافتگی تا رشد نیافتگی در نظر گرفته است و از آن حیث آنها را در سه گروه رشد یافته^۵، رشد نیافته^۶ و روان آزرده^۷ تقسیم می‌کند (بلایا^۸ و همکاران، ۲۰۰۶). از سویی، اگرچه استفاده از مکانیزم‌های دفاعی دفاعی باعث از بین رفتن اندیشه‌هایی که اضطراب را بر می‌انگیزند، می‌شوند اما از دیگر سو، حفظ و تداوم مکانیزم‌هایی همچون سرکوبگری، در نهایت منجر به از هم پاشیدگی سازمان روانی می‌گردد. از این رو روانشناسان من و نو روان تحلیل گران، شناخت، دسترسی و دستکاری مکانیزم‌های دفاعی را به عنوان یکی از سازه‌های بنیادین شخصیت که اندیشه و رفتار را جاری می‌سازد، ضروری می‌دانند. گرچه این مکانیزم‌ها فرایندی ناهشیارند، اما پس از بکارگیری مایلند، تکرار کردند و گرچه فرد از علت تکرار در وجود خود بی‌خبر است، اما با تأمل در می‌یابد که فلان عادت رفتاری یا خوی شخصیتی را داراست؛ عادت‌هایی که ریشه در مکانیزم

^۱ Robins

^۲ Jaff

^۳ Epstien, Botvin, Diaz, Willams & Griffin

^۴ Freud

^۵ mature

^۶ immture

^۷ neorotic

^۸ Blaya

های دفاعی دارد (فروید، به نقل از قنبرلو و همکاران، ۱۳۹۱). در زمینه ارتباط مکانیزم دفاعی و گرایش به اعتیاد، نیکل و انگل^۱ (۲۰۰۶) معتقدند؛ افراد معتاد در موقعیت تنیدگی زا، از به کارگیری مکانیزم‌های دفاعی موثر و کارآمد ناتوان هستند و به رفتارهای برانگیخته و مخرب مانند مصرف مواد روی می‌آورند. اسپیلبرگر و ریهایزر^۲ (۲۰۰۶) نیز بین استفاده از سبک دفاعی رشد نیافته و استفاده از مواد اعتیاد آور همچون تنباکو، ارتباط یافتند. بالیک، سولیوان، کارتر و جویس^۳ (۱۹۹۷) نشان دادند افرادی که به سمت مصرف مواد کشیده میشوند، بیشتر از مکانیزم‌های دفاعی رشد نیافته استفاده می‌کنند. در مطالعات داخلی نیز پژوهش سلاجغه، مسلمی و عالی (۱۳۹۱) نشان دادند افراد معتاد بصورت معناداری بیشتر از افراد غیرمعتاد از سبک‌های دفاعی روان آزرده و رشد نیافته استفاده می‌کنند. اکبری زردخانه و همکاران (۱۳۸۷) نیز معتقدند بین پذیرش اعتیاد با مکانیزم‌های دفاعی رشد یافته و مولفه‌های هوش هیجانی رابطه منفی و با مکانیزم دفاعی رشد نیافته رابطه مثبت معنادار وجود دارد. همچنین در این راستا، آفر، لویس، گوتلف و آپتر^۴ (۲۰۰۰) نشان دادند میزان استفاده از سبک دفاعی ناپخته در گروه‌های بالینی مانند افراد افسرده، وسواسی و اسکیزوفرنی بیشتر از گروه کنترل است. بطور کلی سبک‌های دفاعی رشد نیافته در افراد بالینی بصورت معنادار بیشتر از افراد عادی است (کرامر^۵، ۲۰۰۰).

بنابراین با توجه به آمار روزافزون اعتیاد به مواد مخدر به خصوص اشاعه آن در نوجوانان و جوانان، لازم است بررسی‌های وسیعی و عمیقی در مورد شناسایی عوامل زمینه ساز اعتیاد انجام گیرد؛ همچنین چون پدیده اعتیاد ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ و اعتقادات مذهبی، شرایط اقتصادی، اجتماعی و پیشینه تاریخی هر کشوری دارد؛ از این رو، تکیه بر پژوهش‌های خارجی چندان مفید نخواهد بود، بلکه به بررسی‌های منطقه‌ای و کشوری نیاز اساسی وجود دارد. از سویی، از آن جا که در زمینه شناخت پیش‌آیندها و عوامل زمینه ساز اعتیاد در ایران بخصوص نقش عوامل بحران هویت، پرخاشگری و سبک‌های دفاعی، بررسی‌های کمتری انجام شده است، در این پژوهش درصدد آن برآمدمیم تا به بررسی ارتباط بحران هویت، پرخاشگری و سبک‌های دفاعی به عنوان پیش بین گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان، پردازیم.

روش

روش پژوهش، جامعه، نمونه و روش نمونه گیری: پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی بود. جامعه پژوهش، کلیه دانشجویان دانشگاه های پیام نور واحد شهرستان همدان و شیراز که در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ مشغول به تحصیل بودند؛ که از این بین بصورت نمونه گیری در دسترس، ۱۵۰ نفر (۷۱ دختر و ۷۹ پسر) انتخاب شدند.

ابزار سنجش

در پژوهش حاضر جهت گردآوری داده‌ها از چهار پرسشنامه استفاده شد که توضیح مختصر هر یک در زیر آمده است.

^۱ Nickel & Egle

^۲ Spielberger & Reheiser

^۳ Bulik, Sullivan, Carter & Joyce

^۴ Offer, Lavie, Gothelf, & Apter

^۵ Cramer

پرسشنامه تشخیص افراد در معرض اعتیاد: این مقیاس توسط دهکردیان (۱۳۸۰) به منظور شناسایی و تشخیص افراد در معرض اعتیاد ساخته شده که شامل ۶۰ عبارت می‌باشد و بر روی دانشجویان اجرا و هنجاریابی شده است. این آزمون در حدود ۱۰ دقیقه قابل اجرا است. شرکت کننده بعد از مطالعه هر عبارت از میان دو نوع پاسخ بلی و خیر یکی را انتخاب می‌کند. آزمون بصورت صفر و یک نمره گذاری می‌شود و از مجموع نمره‌ها یک نمره حاصل خواهد شد که با نمره معیار مقایسه می‌شود و چنانچه نتیجه مساوی یا بیشتر از نمره معیار باشد، نمره برش غربال کننده بلی خواهد بود که در آن صورت فرد در معرض اعتیاد قرار دارد و اگر نتیجه پایین تر از نمره معیار باشد نمره برش خیر خواهد بود. لازم به ذکر است که نقطه برش برای غربال کردن نمره ۲۶ می‌باشد. پایایی آزمون از طریق روش کودرریچاردسون و آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آمده است. اعتبار صوری پرسشنامه با نظر متخصصان تایید گردیده است. اعتبار سازه نیز از طریق همسانی درونی بدست آمده و تایید شده است. این آزمون جهت امور غربالگری و در زمینه‌های درمانی و آموزشی و پژوهشی مفید ذکر شده است (دهکردیان، ۱۳۸۰). دو نمونه از پرسش های این مقیاس عبارتند از: «دائماً در پی جلب توجه دیگران هستم» و «با یکبار مصرف مواد بصورت تفریحی کسی معتاد نمیشود».

پرسشنامه بحران هویت: یک مقیاس مداد-کاغذی است که دارای ۳۰ عبارت است که توسط احمدی (۱۳۷۶) تدوین شده و میزان ابتلای نوجوانان و جوانان به بحران هویت را با تاکید بر ۱۰ بخش مجزا مورد سنجش قرار می‌دهد. برای هر بخش سوالاتی تدوین شده و هر سوال شامل چهار درجه می‌باشد و به صورتی تدوین گردیده‌اند که در هر مقوله، گزینه اول معرف نبودن اشکال و نقصان بوده و گزینه آخر (چهارم) معرف شدید بودن اشکال یا نقصان می‌باشد. نمره گذاری براساس مقادیر صفر، ۱، ۲ و ۳ است. حداکثر نمره در این پرسشنامه ۹۰ و حداقل صفر است. هر قدر نمره آزمودنی به سوی ۹۰ گرایش یابد، میتوان اذعان داشت که در کسب هویت، بحران بیشتری دارد و برعکس، هر قدر نمره وی به سوی صفر گرایش پیدا کند، معرف توانمندی بیشتر وی در اکتساب هویتش است. در تحقیق بوعلی داد و کمانی (۱۳۸۰) آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این آزمون ۰/۸۹ و همچنین میزان اعتبار درونی ۰/۹۵ گزارش شده است (به نقل از ساعتچی، کامکاری و عسگریان، ۱۳۸۹). دو نمونه از عبارات این مقیاس شامل موارد زیر است: «شغلی را برای آینده خود در نظر گرفتم» و «اگر تغییر جنسیت امکان پذیر بود این کار را می‌کردم».

پرسشنامه پرخاشگری: این پرسشنامه که توسط ساعتچی و همکاران (۱۳۸۹) تهیه شده، مشتمل بر ۳۰ ماده است که چهارده ماده آن مربوط به عامل خشم، هشت ماده آن مربوط به عامل تهاجم و هشت ماده آن نیز عامل کینه توزی را می‌سنجد. این پرسشنامه جزء ابزارهای کاغذ-مدادی شناخته می‌شود و به منظور بررسی میزان پرخاشگری افراد ساختارسازی شده است که در موقعیتهای بالینی و تحقیقاتی نیز کاربرد دارد. نمره گذاری براساس لیکرت بصورت صفر (برای هرگز) تا ۴ (برای همیشه) صورت می‌گیرد. به جز ماده ۱۸ که بار عاطفی دارد و جهت نمره گذاری در آن معکوس است. نمره کلی از صفر تا ۹۰ و با جمع نمرات سوالها بدست می‌آید. افرادی که نمره آنان در این مقیاس از میانگین کمتر است، پرخاشگری پایینی خواهند داشت. ضرایب بازآزمایی بدست آمده بین نمره های آزمودنی ها در دو نوبت ۰/۷۰ گزارش شده است. همچنین ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷۴ ذکر شده است (ساعتچی و همکاران، ۱۳۸۹). دو نمونه از سوالات این پرسشنامه عبارتند از: «برخی مسائل جزئی و ناچیز مرا ناراحت می‌کند» و «از بی انصافی دیگران عصبانی میشوم».

پرسشنامه سبک‌های دفاعی: این مقیاس رفتار دفاعی را بوسیله ارزیابی تجربی مشتقات هشیار مکانیزم‌های دفاعی در زندگی روزمره مورد سنجش قرار می‌دهد (سن مارتینی، روما، سارتی، لینگارد و بوند، ۲۰۰۴). این پرسشنامه براساس الگوی سلسله مراتبی دفاع‌ها، نخستین بار توسط باند و همکارانش بمنظور بررسی مکانیزم‌های دفاعی در افراد بهنجار و بیمار در سال ۱۹۸۳ تدوین گردید و توسط آندروز و همکاران، دو بار در سالهای ۱۹۸۹ و ۱۹۹۳، مورد تجدیدنظر قرار گرفت و در نهایت ۴۰-DSQ ساخته شد. این نسخه جدید ۲۰ مکانیزم دفاعی را در سه سطح رشد یافته، روان آزرده و رشد نیافته مورد ارزیابی قرار می‌دهد (آندروز، سینگ و بوند، ۱۹۹۳). در ایران، حیدری نسب (۱۳۸۵) این پرسشنامه را بررسی و هنجاریابی کرده است و مشخص شد که پرسشنامه هنجاریابی شده در ایران، همانند نسخه اصلی از روایی مطلوبی برخوردار است. همچنین بشارت شریفی و ایروانی (۱۳۸۰)، ضریب آلفای کرونباخ را برای هر یک از سبک‌های رشد یافته، رشد نیافته و روان آزرده به ترتیب برابر ۰/۷۵، ۰/۷۳ و ۰/۷۴ و ضریب اعتبار بازمیابی با فاصله ۴ هفته ۰/۸۲ گزارش کرده‌اند. براساس این یافته، مشخص گردید پرسشنامه سبک‌های دفاعی در گروه‌های مورد مطالعه از اعتبار مناسبی برخوردار است.

روش اجرا و تحلیل

پس از انتخاب افراد، شرکت کنندگان با آگاهی از فرایند پژوهش و بصورت رضایتمندانه، پرسشنامه‌های پژوهش را تکمیل کردند. لازم به ذکر است که جهت جلوگیری از خستگی شرکت کنندگان در پاسخگویی به سوالات، پرسشنامه‌ها در دو مرحله توزیع و جمع‌آوری گردید. در نهایت داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون چندمتغییری و آزمون t مستقل و با استفاده از برنامه SPSS ۱۹ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها

داده‌های جمعیت شناختی نشان از آن است که از مجموع ۱۵۰ نفر شرکت کننده، ۷۱ نفر (۴۷/۳ درصد) زن و ۷۹ نفر (۵۲/۷ درصد) مرد هستند که در این بین نیز بیشتر در دامنه سنی ۱۸-۲۲ سال (۶۴/۷ درصد) قرار دارند. همچنین ۱۴۰ نفر (۹۳/۳) در سطح کارشناسی و ۱۰ نفر (۶/۷ درصد) در سطح کارشناسی ارشد مشغول به تحصیل بودند. ضمناً ۶۶ نفر (۴۴ درصد) دانشجوی بومی و ۸۴ نفر (۵۶ درصد) دانشجوی غیربومی بودند. داده‌های تحلیلی نیز در زیر انعکاس یافته است.

جدول ۱- نتایج روش آماری ضریب همبستگی پیرسون درباره‌ی رابطه‌ی گرایش به سوء مصرف با متغیرهای پژوهش (بحران هویت،

پرخاشگری و سبک‌های دفاعی) در دانشجویان

بحران هویت	پرخاشگری	رشد نیافته	رشد یافته	روان آزرده
۰/۱۶۲	۰/۲۴۵	۰/۴۵۵	-۰/۰۶	۰/۰۶
۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۰۱	۰/۲۲	۰/۲۳
۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰

^۱ San Martini, Roma, Sarti, Lingiardi, & Bond

^۲ Andrews, Singh, & Bond

داده‌های جدول ۱ حاکی از آن است که بین بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی رشد نیافته با گرایش به سوء مصرف مواد، همبستگی مثبت معنادار وجود دارد؛ یعنی با افزایش این متغیرها (بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی رشد نیافته) احتمال گرایش به سوء مصرف مواد بیشتر است. همچنین اما بین سبک دفاعی رشد یافته و سبک دفاعی روان آزرده با گرایش به سوء مصرف مواد همبستگی معنادار وجود ندارد. در ادامه متغیرهای بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی رشد نیافته که بیشتر معنادار بودن همبستگی آنها با گرایش به اعتیاد به دست آمده بود، وارد مدل رگرسیون شدند که نتیجه را در جدول زیر مشاهده می‌کنید.

جدول ۲- خلاصه مدل رگرسیون برای متغیرهای پیش بین بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی رشد نیافته و متغیر ملاک گرایش به سوء مصرف مواد دانشجویان

مدل	R ²	R ² تنظیم شده	F	سطح معناداری
۱	۰/۲۱	۰/۱۹	۱۳/۱۷	۰/۰۰۱

همانطور که از جدول فوق مشاهده میشود، متغیرهای پژوهش یعنی بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی رشد نیافته قادر به تبیین ۰/۱۹ درصد از واریانس گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان هستند.

جدول ۳- T مستقل جهت مقایسه متغیرهای پژوهش (گرایش به سوء مصرف، بحران هویت، پرخاشگری و سبک‌های دفاعی) در بین دختران و پسران

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	t	df	sig
گرایش به سوء مصرف مواد	دختر	۱۹/۶۱	۷/۶۲	-۲/۸۹	۱۴۸	۰/۰۰۴
	پسر	۲۳/۲۱	۷/۵۹			
بحران هویت	دختر	۱۲۵/۱۱	۲۶/۶۴	-۰/۳۳	۱۴۸	۰/۷۳۷
	پسر	۱۲۶/۵۱	۲۴/۵۴			
پرخاشگری	دختر	۴۵/۲۵	۹/۴۲	-۱/۴۷	۱۴۸	۰/۱۴۳
	پسر	۴۷/۴۵	۸/۸۷			
سبک‌های دفاعی رشد یافته	دختر	۴۶/۱۹	۸/۷۱	-۰/۳۵	۱۴۸	۰/۹۷۲
	پسر	۴۶/۲۵	۱۰/۶۴			
رشد نیافته	دختر	۴۳/۳۳	۹/۷۱	-۱/۲۱	۱۴۸	۰/۲۲۶
	پسر	۴۱/۲۷	۱۰/۸۹			
روان آزرده	دختر	۱۵/۷۶	۱۵/۴۷	-۰/۳۱۷	۱۴۸	۰/۷۵۲
	پسر	۱۵/۰۰	۱۳/۹۱			

جدول ۳ نشان می‌دهد که بین دختران و پسران از نظر گرایش به سوء مصرف مواد، تفاوت معناداری آماری وجود دارد؛ بطوری که پسران بیشتر از دختران به سوء مصرف مواد گرایش دارند. همچنین طبق داده‌های این جدول، بین دختران و پسران از نظر بحران هویت، میزان پرخاشگری و استفاده از نوع سبک دفاعی (رشد یافته، رشد نیافته و روان آزرده) تفاوت معناداری وجود ندارد.

بحث

با توجه به شیوع بالای مصرف مواد در جوانان و اهمیت نقش شناسایی عوامل موثر در این زمینه جهت برنامه‌های پیشگیری، پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط بین بحران هویت، پرخاشگری و سبک‌های دفاعی با گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان صورت پذیرفت. یافته‌ها حاکی از آن بود که بین بحران هویت، میزان پرخاشگری و سبک‌های دفاعی رشد نیافته با گرایش به سوء مصرف مواد، همبستگی مثبت معنادار وجود دارد؛ یعنی با افزایش نمرات بحران هویت، پرخاشگری و سبک‌های دفاعی رشد نیافته، احتمال گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان بیشتر می‌شود. این اهم با استفاده از رگرسیون چند متغیری نیز به اثبات رسید. در واقع بحران هویت، پرخاشگری و سبک‌های دفاعی رشد نیافته قادر به تبیین ۰/۱۹ درصد از واریانس گرایش به سوء مصرف مواد در دانشجویان هستند که در این بین نقش سبک‌های دفاعی رشد نیافته بارزتر است. این یافته با پژوهش‌های قبلی مانند نیکل و انگل (۲۰۰۶)، اسپیلبرگر و ریهایزر (۲۰۰۶)، جف (۲۰۰۵)، راتمن بروس و همکاران (۲۰۰۲)، بیشاپ و همکاران (۲۰۰۲)، ایپستن و همکاران (۲۰۰۰)، بالیک و همکاران (۱۹۹۷)، سلاجغه و همکاران (۱۳۹۱)، سماوی و حسین چاری (۱۳۸۸)، اکبری زردخانه و همکاران (۱۳۸۷) و فتحی و مهرابی زاده هنرمند (۱۳۸۶)؛ که بر نقش متغیرهای بحران هویت، پرخاشگری و مکانیزم‌های دفاعی در گرایش به اعتیاد تاکید کرده بودند، مطابقت دارد.

جهت تبیین نقش بحران هویت در گرایش به اعتیاد، کروگر^۱ (۲۰۰۰) بیان می‌کند، عدم پایداری به هدف‌های مثبت و عضویت اینگونه افراد در گروه‌های ضد اجتماعی، بدبینی، خشم، احساس بی‌پناهی و ناامیدی و فقدان یک معنای شفاف از هویت می‌تواند تسهیل کننده روی آوردن آنها به مصرف مواد مخدر باشد.

در خصوص تبیین نقش پرخاشگری در سوء مصرف نیز، شاید بتوان بیان داشت که افراد دارای پرخاشگری بالا از مواد تنها برای کسب لذت استفاده نمی‌کنند، بلکه مواد را برای سرکوب و چیره شدن بر طغیان درونی خود به کار می‌برند. از سوی دیگر، این احتمال وجود دارد که رفتار پرخاشگرانه ی‌وی باعث شود که از جانب دوستان و هم‌تایان مثبت که در رویارویی با مشکلات و مسایل زندگی واکنشی معقولانه و خویشتن دارانه نشان می‌دهند، طرد شده و همین امر سبب پیوستن جوان به گروه‌های منحرف گردد که این به خودی خود می‌تواند زمینه مساعدی را برای گرایش به مواد مخدر فراهم آورد. از طرف دیگر، بر اساس نظریه ناکامی-پرخاشگری، چنان چه فرد به علت مشکلات و مسایل خانوادگی یا اجتماعی با موانع رو به رو شود، این امر می‌تواند باعث خشم و پرخاشگری او شود. از آن جایی که از نظر فرهنگی و تربیتی در جامعه ما پرخاشگری و اعمال و رفتار خشونت آمیز عملی ناپسند تلقی می‌شود، این گونه افراد برای غلبه بر هیجانات و نیل به آرامش درونی، خود را نیازمند به دارویی مسکن می‌بینند و این اثر را در مواد مخدر می‌یابند.

^۱ Kroger

در زمینه اهمیت و تبیین نقش سبک دفاعی، کرامر^۱ (۱۹۹۸) بر این باور است که کودکانی که از دفاع‌های نامناسب با سن خویش استفاده می‌کنند در بزرگسالی در سطوح عاطفی و شناختی و تعاملات اجتماعی و نیز مهارت‌های کشاننده‌ای با دشواری روبرو خواهند شد (به نقل از حیدری نسب، ۱۳۸۵). به واقع دفاع هر نوع ساز و کار برای گریز از احساسات واقعی است و در موارد مرضی، هویت خود تخریبی یافته و واقعیات درونی و بیرونی را تحریف می‌کند (قربانی، ۱۳۸۷). وقتی واقعیت نیز تحریف شد، فرد کنترل خود را از دست داده و با بهانه‌ها یا توجیهاتی که برای خود می‌آورد، به سمت سوء مصرف مواد می‌رود.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر آن بود که بین دختران و پسران از نظر گرایش به سوء مصرف مواد، تفاوت معناداری آماری وجود دارد؛ بطوری که پسران بیشتر از دختران به سوء مصرف مواد گرایش دارند. این یافته نیز که در مطالعات مختلف نشان داده شده است که سوء مصرف مواد و اعتیاد در پسران بیشتر از دختران (چن، شت، الیت و یگر^۲، ۲۰۰۴؛ کوتیوس، ال-هاگ، موسیسی و مولت^۳، ۲۰۰۴) است؛ مطابقت دارد. علت این امر را به تفاوت‌های جنسیتی و همچنین اثر فرهنگ باید دانست؛ زیرا در فرهنگ‌های گوناگون، اعتیاد و سوء مصرف مواد در مردان بسیار قابل قبول‌تر از زنان است.

همچنین نتایج این پژوهش، حاکی از آن بود که بین دختران و پسران از نظر بحران هویت، میزان پرخاشگری و استفاده از نوع سبک دفاعی (رشد یافته، رشد نیافته و روان‌آزرده) تفاوت معناداری وجود ندارد. که نشان از آن دارد که تفاوت‌های جنسیتی در متغیرهای فوق اثری ندارد.

نتایج پژوهش حاضر می‌تواند راهگشای ارائه و تدوین برنامه‌های پیشگیرانه جهت کاهش گرایش به سوء مصرف مواد در جوانان و بخصوص دانشجویان باشد. همچنین پیشنهاد میشود در تحقیقات و درمان‌های اعتیاد، بر نقش مسائلی چون بحران هویت، پرخاشگری و سبک دفاعی توجه شود.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر میتوان بر تمرکز آن بر قشر دانشجو اشاره کرد که تعمیم‌پذیری یافته‌ها را با مشکل مواجهه میکند. بنابراین پیشنهاد میشود در مطالعات آینده جامعه گسترده‌ای جهت استخراج نتایج تعمیم‌پذیر، در نظر گرفته شود. همچنین بررسی نقش متغیرهای دیگر و اثربخش در زمینه اعتیاد و سوء مصرف مواد نیز، میتواند بر غنای پژوهشی بیافزاید.

منابع

افضلی، م. فتحی آشتیانی، ع. و آزاد فلاح، پ. (۱۳۸۷). مقایسه سبک‌ها و مکانیزم‌های دفاعی بیماران مبتلا به اختلال وسواس بی‌اختیاری و افراد سالم. *مجله علوم رفتاری*. ۲ (۳). ۲۴۵-۲۵۲.

اکبری زردخانه، س. رستمی، ر. و زارعان، م. (۱۳۸۷). رابطه هوش هیجانی و مکانیزم‌های دفاعی با اعتیاد. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*. ۴ (۱۵). ۲۹۲-۳۰۳.

^۱ Cramer

^۲ Chen, Sheth, Elitt & Yeager

^۳ Courtios, El-Hage, Moussiessi & Mullet

بشارت، م؛ شریفی، م. و ایروانی، م. (۱۳۸۰). بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی و مکانیزم‌های دفاعی. *مجله روانشناسی*. ۵ (۳). ۲۷۷-۲۸۹.

حیدری نسب، ل. (۱۳۸۵). مقایسه مکانیزم‌های دفاعی در نمونه‌های بالینی و غیر بالینی براساس هنجاریابی و یافته‌های مبتنی بر روانسنجی پرسشنامه ایرانی سبک‌های دفاعی (DSQ). رساله دکتری چاپ نشده. دانشگاه تربیت مدرس. دهکردیان، پ. (۱۳۸۰). ساخت و هنجاریابی آزمون تشخیص افراد در معرض اعتیاد در بین دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه علامه طباطبایی.

دوستی، س. نظری، گ. روستایی، ا. و شریف آرا، ب. (۱۳۹۱). تاثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر روی پرخاشگری و ولع مصرف مواد در افراد وابسته به مواد شیشه. *کتابچه مقالات همایش ملی خانواده و مهارت‌های زندگی اردیبهشت ۱۳۹۱، دانشگاه رازی کرمانشاه*.

سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۱). *بررسی وضعیت جمعیت جوانان*. تهران: انتشارات سازمان ملی جوانان. ساعتچی، م. کامکاری، ک. و عسگریان، م. (۱۳۸۹). *آزمون‌های روانشناختی*. تهران: نشر ویرایش. سلاجقه، ص. مسلمی، ف. و عالی، هادی. (۱۳۹۱). سبک‌های دفاعی افراد معتاد و غیرمعتاد. *کتابچه مقالات اولین همایش ملی پژوهش و درمان در روانشناسی بالینی*. خرداد ۱۳۹۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تربیت جام. سماوی، ع. و حسین چاری، م. (۱۳۸۸). سوء مصرف مواد مخدر و پایگاه هویت در دانشجویان. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*. ۵ (۲۰). ۳۲۳-۳۳۱.

شکرکن، ح. امیدیان، م. نجاریان، ب. و حقیقی، ج. (۱۳۸۰). بررسی و مقایسه انواع هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه شهید چمران اهواز. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*. ۱ (۱ و ۲). ۷۳-۷۹.

فتیحی، ک. و مهرابی هنرمندزاده، م. (۱۳۸۶). بررسی میزان افسردگی، هیجان خواهی، پرخاشگری، سبک‌های دلبستگی و نحصیلات والدین به عنوان پیش بین‌های وابستگی به مواد مخدر در نوجوانان پسر شهر اهواز. *مجله مطالعات تربیتی و روانشناسی*. ۵ (۶). ۲۳-۴۵.

قربانی، ن. (۱۳۸۷). *رواندرمانگری فشرده و کوتاه مدت*. تهران: سمت. قنبرلو، ح. سلگی، ر. و حیدری نسب، ل. (۱۳۹۱). مقایسه رابطه مکانیزم‌های دفاعی و الگوهای شخصیتی در دانشجویان نظامی و غیرنظامی. *کتابچه مقالات همایش شخصیت و زندگی نوین خرداد ۱۳۹۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج*.

Andrews, G. Singh, M. & Bond, M. (۱۹۹۳). The defense style questionnaire. *Journal of Nervous and mental Disease*, ۱۸۱(۴):۲۴۶-۲۵۶.

- Bishop, DI. Weisgram, ES. Holleque, KM. & Wheeler-Anderson, JR. (2002). Identity development and alcohol consumption: Current and retrospective self-reports by college students. *Journal of Adolescence*, 28 (1): 523-533.
- Blaya, C. Dornelles, M. Blaya, R. Kipper, L. Heldt, E. Isolan, L. Bond, M. & Manfro, GG. (2006). Do defense mechanisms vary according to the psychiatric disorder? Defense mechanism and psychiatric disorder, 28(3):179- 183.
- Bulik, CM. Sullivan, PF. Carter, FA. & Joyce, PR. (1997). Lifetime comorbidity of alcohol dependence in women with bulimia nervosa. *Addictive Behaviors*, 22: 437-446.
- Chen, K. Sheth, AJ. Elitt, DK. & Yeager, A. (2004). Prevalence and Correlates of Past Year Substance Use, Abuse and Dependence in A Suburban Community Sample of High School Students. *Addict Behav*, 29(2): 413-423.
- Cramer, P. (2000). Defense mechanisms in psychology today. *Journal of American psychology*, 55(6):637-646.
- Courtios, R. El-Hage, W. Moussiessi, T. & Mullet, E. (2004). Prevalence of Alcohol, Drug Use and Psychoactive Substance Consumption in Samples of French and Congolese High School Students. *Trop Duct*, 34(1): 15-17.
- Epstien, JA. Botvin, GJ. Diaz, T. Willams, C. & Griffin, k. (2000). Aggression, victimization, and problem behavior among inner-city minority adolescent. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 9: 51-66.
- Jaff, A. (2005). Durg use and aggression: The effect of rumination and other person related variables. *California State University Long Beach Psychology*.
- Kroger, J. (2000). Ego identity status research in the new millennium. *International Journal of Behavioral Development*, 24 (2): 145-148.
- Melchior, M. Chastang, J. & Guldberg, P. (2007). High prevalence rates of tobacco, alcohol and drug use in adolescents and young adults in France: results from the GAZEL Youth study. *Addictive Behavior*. 33: 122-133.
- National Institute of Drug Abuse (NIDA). (2007). Science-based prevention programs and principles. Retrieved from internet: WWW. DRUGABUSE.GOV.

- Nickel, R. & Egle, UT. (2006). Psychological defense styles, childhood adversities and psychopathology in adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 30:157-170.
- Offer, R. Lavie, R. Gothelf, D. & Apter, A. (2000). Defense mechanisms, negative emotions and psychopathology in adolescent. Inpatients. *Comprehensive psychiatry*, 41(1):35-41.
- Rotheram-Borus, MJ. Miller, S. Koopman, C. Haignere, C. & Selfridge, C. (2002). *Adolescents living safely, AIDS awareness, attitudes and actions*. New York: HIV Centre for Clinical and Behavioral studies.
- San Martini, P. Roma, R. Sarti, S. Lingardi, V. & Bond, M. (2004). Italian version of the Defense Style Questionnaire. *Comprehensive Psychiatry*, 45 (6): 483-489.
- Spielberger, CD. & Reheiser, EC. (2006). Psychological defense mechanisms, motivation and the use of tobacco. *Personality and Individual Differences*, 41: 1033-1043.